

Список літератури: 1. Ковальова М.В. Поняття, зміст та структура адміністративно-правових режимів у сфері підприємницької діяльності// Право і безпека. 2005. №4. 2. Ковальова М.В. Види адміністративно-правових режимів у сфері підприємницької діяльності// Наше право. 2005. №2. 3. Предпринимательское право Украины: Учебник/ А.М. Бандурка, Р.Б. Шишка и др./ Под общей ред. к.ю.н. Р.Б. Шишки. Х., 2001. 4. Ионова Ж.А. Правовые проблемы легитимации предпринимательства// Государство и право. 1997. №5. 5. Тихомиров Ю.А. Курс административного права и процесса: Учебник. М., 1998. 6. Цивільний кодекс України Кн. 1// ВВР України. 2003. №40. 7. Господарський Кодекс України// ВВР України. 2003. №18. 8. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: Закон України// ВВР України. 2003. №31–32. 9. Ткачук Р. Пора стреножить министерства// Бізнес. 1999. №16. 10. Конституція України// ВВР України. 1996. №30. 11. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України// ВВР України. 1997. №24. 12. Про банки і банківську діяльність: Закон України// ВВР України. 2001. №5–6. 13. Про місцеві державні адміністрації: Закон України// ВВР України. 1990. №20–21. 14. Про режим іноземного інвестування: Закон України// ВВР України. 1996. №19. 15. Мурзова Е. Государственная регистрация субъектов предпринимательской деятельности// Бухгалтерия, 2004. №52. 16. Саниахметова Н.А. Предпринимательское (хозяйственное) право Украины. Х., 2004. 17. Колесник Я. Проблеми вдосконалення законодавства про державну реєстрацію суб'єктів підприємництва// Збірник наукових праць України Академії державного управління при Президенті України, 2002, №2. 18. Господарський процесуальний кодекс України// ВВР України. 1992. №6.(з наступними змінами та доповненнями). 19. Кримінальний кодекс України//ВВР України. 2001. №25–26. 20. Кодекс Украины об административных правонарушениях: Научно-практический комментарий. Издание четвертое. Х., 2003.

Надійшла до редколегії 04.01.06

Н.В. Гришина

ДО РОЗУМІННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СУТНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Об'єктивна необхідність зміцнення законності і правопорядку в державі обумовлює непримиренну боротьбу з різними антисоціальними проявами. Серед них значне місце займають адміністративні проступки, які хоча і не мають такої суспільної небезпеки як злочини, але також завдають значної шкоди суспільним відносинам. Боротьба з адміністративними правопорушеннями в державі здійснюється відповідно до вимог, закріплених в Кодексі України про адміністративні правопорушення [1] і пов'язана переважно з реалізацією інституту адміністративної відповідальності. Ця відповідальність є особливим видом юридичної відповідальності, їй властиві всі характеристики останньої за наявності певних особливостей.

Проблема відповідальності в суспільстві, не дивлячись на численні зусилля представників майже всіх наук, спрямовані на вивчення цього феномена, – від різних філософських течій до галузевих правових наук, продовжує привертати увагу дослідників,

що чітко усвідомлюють соціальне неблагополуччя в усіх сферах суспільних відносинах, у яких відповідальність використовується як соціальний регулятор.

Перші із відомих нам спроб осмислити проблему відповідальності були зроблені в часи античності. У наш час у дослідженнях відповідальності склалась майже парадоксальна ситуація, коли філософи, які займаються в основному загальнометодологічними проблемами соціальної відповідальності, не беруть до уваги специфічні закономірності цього феномена у його конкретних проявах, а фахівці інших наук, акцентуючись на вивченні специфіки відповідальності в конкретних суспільних відносинах, відсувають на другий план загальнометодологічний, теоретичний погляд на відповідальність. Як результат, у науці немає цілісної концепції соціальної відповідальності. Відповідальність як багатомірний, поліструктурний соціальний феномен і обов'язковий атрибут суспільних відносин, його регулятор на всіх стадіях існування суспільства вивчається різними галузями наук, головним чином, в рамках предмета кожної з них.

Філософські дослідження відповідальності ведуться із загальних позицій категорій свободи та необхідності, відношення понять відповідальності і багатоаспектного поняття соціальної свободи, виконання обов'язків перед суспільством і т. д.

Досить багато праць присвячено етичному, моральному аспекту феномена відповідальності, де вона розглядається як усвідомлена індивідом соціальна необхідність ініціативного виконання обов'язку (почуття відповідальності), всіх видів обов'язків, які суспільство покладає на своїх членів (Л.М.Архангельський, Н.А. Головкин, О.Г.Дробницький, В.Т.Єфимов, Р.І.Косолапов, В.С. Марков та ін.).

В останні роки питання відповідальності активно досліджуються в психології, де відповідальність розглядається як психологічна особливість особи чи психологічний механізм регуляції соціальної поведінки особи в конкретних системах. Дослідження психологів спрямовані головним чином на вивчення відповідальності як фактора, що інтегрує всі психічні функції особи: суб'єктивне сприйняття навколишнього світу, оцінка власних ресурсів, емоційне ставлення до обов'язків, свобода тощо. Проблема відповідальності тут розглядається згідно з відомою формулою про значення свободи особи при виборі варіанта поведінки, конкретних вчинків як необхідної підстави для повної відповідальності.

Зокрема, становить інтерес спроба психологів не тільки дослідити відповідальність як здатність особи, але й проаналізувати і навіть виміряти на конкретно-соціологічному рівні виявлення відповідальності як різновиду поведінки індивіда при виконанні

професійної ролі в процесі трудової діяльності, що дає можливість конкретизувати і розширити уяву про феномен відповідальності [2].

У соціальній літературі використовується широке поняття відповідальності. Відповідальність розглядається як усвідомлена і сприйнята особою соціальна необхідність ініціативного виконання обов'язку, всієї суми обов'язків, які лежать на особі, – політичних, моральних, правових та інших. В цьому розумінні відповідальність представлена як явище одного роду з соціальною свободою [3].

Соціологічні дослідження проблеми відповідальності, що проводяться в рамках окремих галузевих наук (правових, психологічних і т. ін.), ведуться останнім часом досить активно. Більше того, майже всі фундаментальні дослідження відповідальності в юридичній науці проводяться на соціологічній основі, якщо розуміти соціологічний підхід як теорію, яка на будь-якому рівні завжди з'ясовує генезис, соціальне місце і соціальні функції того чи іншого суспільного явища. В цьому і є специфіка соціологічного аспекту дослідження щодо будь-якого об'єкта [4].

Рухаючись від загальної характеристики основних напрямків в дослідженні відповідальності до змістовного аналізу, зупинимося на тих суттєвих параметрах, які розкривають суть феномена соціальної відповідальності і тому можуть слугувати загальнометодологічною, теоретичною основою поняття юридичної відповідальності.

Перш за все, соціальна відповідальність розглядається як відображення об'єктивно існуючої потреби упорядкування дій всіх індивідів у процесі їх діяльності. Як соціальне явище відповідальність була історично першим і довгий час єдиним регулятором людської поведінки та діяльності. Будь-який вид відповідальності має своє глибоке соціальне коріння. Для того, щоб з'ясувати зміст та структуру соціально-психологічних засад відповідальності, необхідно розглянути її в системі відношення «індивід – група – колектив».

Відповідальність як внутрішня особливість індивіда – складне в структурному відношенні явище. Воно включає: а) усвідомлення необхідності діяти згідно з суспільними вимогами та нормами як соціальними цінностями; б) усвідомлення своєї соціальної цінності і суспільної ролі; в) передбачення наслідків вибору рішення, дій; г) критичність і постійний контроль за своїми діями, нагляд за їх наслідками для інших; д) реалізацію в об'єктивному світі; е) самооцінку; ж) готовність відповідати за свої вчинки; з) соціально-відповідальну діяльність.

Колективна, групова відповідальність становить цілісну систему відносин, її соціально-психологічні засади – це сукупність взаємопов'язаних компонентів, серед яких можна виділити такі як загальна позиція, здатність до ідентифікації, взаємне прийняття ролей [5].

Головною об'єктивною підставою соціальної відповідальності з точки зору соціального регулювання є нормативний метод регулювання і охорони суспільних відносин, оскільки взаємні обов'язки суб'єктів в суспільстві виражаються і закріплюються в соціальних нормах. Але ототожнювати відповідальність з соціальною нормою не можна, оскільки соціальна відповідальність виконує функцію соціального контролю за виконанням норми, гарантує виконання запрограмованих соціальною нормою взаємних обов'язків учасників соціальних відносин.

Соціальна відповідальність є центральною ланкою механізму, який забезпечує усунення неузгодженості, дезорганізації в суспільному житті, вирішення суперечностей та конфліктів між учасниками суспільних відносин на підставі забезпечення нормативного регулювання цих відносин [6]. В загальному вигляді механізм соціальної відповідальності діє за принципом «соціальна норма – поведінка – оцінка – відповідальність», який заснований на необхідності приймати такі рішення та робити такі вчинки, в яких погоджуються інтереси суб'єкта з інтересами інших людей, груп, класу, суспільства.

Таким чином, з точки зору соціального механізму відповідальність базується на формуванні та нормативному закріпленні певних дій суб'єктів суспільних відносин як обов'язків, а також на можливості застосування соціального примусу (в різних формах) у випадку невиконання цих обов'язків.

Юридична відповідальність у всьому багатстві її специфіки соціально «працюючої» конструкції не втратила загальних якостей інституту соціального контролю, більше того, дія її механізму не виходить за межі закономірностей соціального механізму відповідальності в цілому. Сфера дії юридичної відповідальності визначається межами суспільних відносин, які з точки зору держави повинні бути урегульовані нормами права.

Вся проблема юридичної відповідальності зводиться до схеми: норма права – правопорушення – санкція – юридична відповідальність. В цьому простежується відрив поняття юридичної відповідальності від її родового поняття – соціальної відповідальності.

Юридична відповідальність є специфічним різновидом соціальної відповідальності, але не в розумінні тільки як кари, покарання за правопорушення, а в повному обсязі – як державно-правового контролю за суспільними відносинами, урегульованими

специфічними соціальними нормами – правовими нормами. Соціальна цінність юридичної відповідальності полягає не тільки в попереджувальній та охоронній функціях, але й у активному стимулюванні соціально корисних видів правомірної поведінки.

Зазначене стосується також адміністративної відповідальності, яка частіш за все визначається через поняття юридичної відповідальності, тобто як вид юридичної відповідальності, якому властиві загальні особливості, а також цілий ряд специфічних ознак, які дають можливість відрізнити адміністративну відповідальність від інших її видів (кримінальної, дисциплінарної, майнової). Адміністративна відповідальність також характеризується за схемою «норма права – адміністративне правопорушення – санкція – адміністративна відповідальність», тобто їй властиві ті ж риси, що і соціальній та юридичній відповідальності за наявності певних особливостей. Таким чином, адміністративна відповідальність має соціальне коріння, що підтверджує соціальну сутність даного явища.

Останніми роками в контексті створення правової держави проблема відповідальності взагалі і юридичної зокрема набула особливого соціального значення. Метою юридичної відповідальності, загальною для більшості її видів, є покарання за правопорушення і, що найважливіше, запобігання останнім. Роль адміністративної відповідальності в системі юридичної відповідальності є надзвичайно важливою насамперед тому, що вона виникає як правовий наслідок неналежної реалізації громадянами та юридичними особами своїх прав та обов'язків в сфері державного управління. Це відповідальність за пряме порушення державних приписів, яка є найвищою точкою відносин «влада – підпорядкування». Саме в цьому аспекті адміністративна відповідальність може розглядатися як важливий інструмент правової держави, оскільки завдяки їй держава має можливість реалізовувати свої вимоги як до фізичних, так і до юридичних осіб. Тому теоретичне і нормативне вирішення проблем адміністративної відповідальності є ефективним засобом розбудови правової держави.

Список літератури: 1. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. Додаток до № 51. Ст.1122. 2. Агеева Е.А. Юридическая ответственность в государственном управлении. (Социально-правовой аспект). Л., 1990. 3. Алексеев С.С. Общая теория права: В 2 т. Т. 1. М., 1981. 4. Очерки методологии познания социальных явлений / Под. ред. Д.М. Угриновича, О.В. Лармина, А. К. Уледова. М., 1970. 5. Плахотный А.Ф. Проблемы социальной ответственности. Х., 1981. 6. Прохоров В.С. Преступление и ответственность. Л., 1984.

Надійшла до редакції 06.01.06